

Madarász Imre

A szabadság reménye

Jelen és jövő Manzoni 1821 márciusa című ódájában

Alessandro Manzoni *1821 márciusa* (*Marzo 1821*) című „polgári ódája” a Risorgimento egyik legyszerb és legjelentősebb hazafias verse. (Alberto Giordano szerint egyenesen „az olasz XIX. század legnagyobb politikai és polgári költeménye.”) Egyrészt benne található „a XIX. század uralkodó eszméjének”, a nemzetnek legklasszikusabb (ami a „romantikus Risorgimento” korában azt jelentette: legromantikusabb) meghatározása; másrészt viszont eszmeisége túlmutat a maga korán, és ma, az európai egység idején is érvényes üzenettel bír. Nagy fontosságú azért is, mert szerzője – százada legkiemelkedőbb olasz írója és egyik legjelesebb költője – itt találkozott legközvetlenebbül az Itália történelmének döntő fordulatát jelentő nemzeti egység- és szabadságküzdelmek politikai céljaival. Magyarországi értelmezését egyszerre teszi fontossá és nehezzé, hogy – ellentétben Manzoni másik nagy „polgári ódájával”, a nyelvünkre hatszor is átültetett *Május Ötödikével*² – magyar fordítása nem jelent meg, nem ismeretes. Vélhetően azért, mert ezúttal a címadó dátum (ugyanazon évből) mifelénk kevésbé „visszhangzó”, s egyáltalán kevésbé világtörténelmi rezonanciájú eseményt jelöl, mint Napóleon halála.

Az *1821 márciusa* külföldi (Itálián kívüli, „Alpokon túli”) ismertségét nem segítette elő, hogy történelmi és eszmei tartalma, úgy is fogalmazhatunk hogy történetisége és költőisége nem tekinthető azonos színvonalúnak. Az *1821 márciusi piemontei eseményekre* a Risorgimento-historiográfia többnyire a „megmozdulás” (*moto*), „mozgolódás” (*moti*) szavakat használja, ritkábban a „forradalmat” (*rivoluzione*), a valódi nagy „nemzeti forradalom”, az 1848–49-es „első függetlenségi háború” elvetélt, elfojtott, lever, kudarcba fulladt előzményei között a történészek különféleképpen értékelik.³ A „piemontei mozgolódások” szimbolikussá nem „önerejükéből”, hanem éppen Manzoni ódájának köszönhetően lettek. Éspedig – csak azok számára érthetetlen paradoxonként, akik nincsenek tisztában történelmi tények és költői átlényegítésük különbözőségeivel – éppen annak révén, hogy (a pályája végén a szépírást a történetírássra cserélő) Manzoni a valós történeleknél sokkal hangsúlyosabban „vette versbe” váteszi látomását, hitét, reményét. Sokadik bizonyságaként annak, hogy a történelmi emlékek halhatatlanítói legtöbbször nem a történészek, hanem a költők.

A versértelmezést nemcsak a teljesség és a sorrendiség kedvéért kell a dedikációval kezdeni, hanem azért is (és főképpen), mert olasz versben a mottónak talán

sosem jutott ilyen fontos szerep a „műegész” s az „üzenet” szempontjából. „Theodor Körner (Teodoro Koerner), a német függetlenség költője és katonája dicső emlékezetének, aki a lipcsei csatában esett el 1813. október 18-án, és akinek neve drága mindama népeknek, melyek azért harcolnak, hogy megvédjék vagy visszazerezzék hazájukat.” Ez az ajánlás egyszerre hatásos érv és magasztos tanítás. A logikus argumentum egyszerre határos *„captatio benevolentiae”*, megragadó és meggyőző: a németek, az osztrákok (Manzoni nem tett, nem látott különbséget köztük, ahogy akkoriban szinte senki sem Itáliában, sem szerte Európában) nemrég, pár esztendeje maguk is, a napóleoni „elnyomástól nyögve” (*oppressi gemeste*), szabadságharcukat vívták a világhódító Bonaparte ellen (leghevesebben a sorsfordító „népek csatájában”), miért igázzák hát le az olasz népet, amely ma az ő elnyomásuktól akar szabadulni? Nem idegengyűlöletből, ahogyan a költőt sem az vezérli, hanem a szabadság szeretetétől áthatva. A szabadságért harcoló európai népek eszméjétől hevítve, mely már Mazzini „apostoli” hitvallását előlegezi a „népek szent szövetségéről” Metternich és a restaurált „ancien régime” Szent Szövetsége ellenében.⁴ Az ellenfelet legalább annyira meggyőzni, mint legyőzni akarva, Manzoni ódája e nemes gondolatot hirdeti, ahogyan a példaképül választott Körner szabadsághósi halála (valójában a gadebuschi ütközetben), mely Mameli és Petőfi katonaköltői vértanúságának előzménye volt. A váteszi mementó egy vátesz mementója – kétféle értelemben.

A vátesz látja a jövőt: jelennek látja, a jövő időt jelenbe teszi, a pillanatot az öröklétbe emelve nagyítja fel, a tényszerű vereséget eszményi győzelemmé változtatja át. A vers 1820. „március 15. és 17. között sebtében íródott (a „hamleti”, bíráloi szerint kétkulacos, áruló – M. I.) Károly Albert által kibocsátott alkotmány másnapján”, de mintha az első vagy épp a második függetlenségi háborúról szólna. Az évtizedeken átlépő óda a szabadságharcosoknak a Ticinón, a Piemonte és Lombardia közti határfolyón való átlépését olyan új Rubicon-átlépésnek vizionálja, mely minden határ lebontását jelképezi, ami „Itália és Itália között” (*tra l’Italia e l’Italia*), olasz és olasz között áll. A „soha többé” (*mai più*) fogadalmára a „testvéri tájakról” (*fraterne contrade*) – hatalmi határvonalak fölött egymásba öltött kezek mellett – „szent szavak” (*sacre parole*) válaszolnak: „Vagy társak leszünk a halotti ágyon, / vagy testvérek a szabad haza földjén.” (*O compagni sul letto di morte, / O fratelli su libero suol.*) Mintha a Mameli-himnusz „halálra kész” honfiúi elszántsága prelúdiumát hallanánk („*siam pronti alla morte*”).⁶ Mintha Piemonte és Lombardia – óhajtó módból kijelentőbe, jövő időből jelenbe, sőt múltba áttett – összefogása a nemzeti egyesülés első lépése lenne.

Manzoni egység-verse, egyesítő ódája felmagasztalja a szabadító-egyesítő hőseket, de az ideált is, melynek nevében és hitével felléptek. Az eszmény megdicsőülését egy meghatározás sűríti arany szentenciába. A nemzeteszme legtömörebb

és legszebb megfogalmazása ez – talán nem csak az olasz irodalomban –, melyért „éltek-haltak” a tizenkilencedik századi patrióták: „Közös a fegyver, a nyelv és az oltár, / az emlékezet, a vér és a szív.” (Una d’arme, di lingua, d’altare, / Di memorie, di sangue e di cor.) Az ódaköltő Manzoni váteszségének újabb tanújele, hogy a fegyverek s a beszélt nyelv egységét is (nem az irodalmi nyelvét, mely az olasz egység el[s]ő létformája, jele volt) adottnak veszi, noha az elsőre még évtizedekig, a másodikra annál is tovább kellett várni. A vallás egysége, a katolicizmus hegemóniája kétségtelen hagyománya volt az olasz népnek (ámbar a pápaság a nemzeti egységnek éppen a Risorgimento korában ádáz ellenfele lett). A történelmi „emlékezet” már Foscolo nagy gondolati költeményében, *A síremlékekben* a nemzeti identitás legszilárdabb fundamentuma volt. A „vér” nem a huszadik századi barbárságok – fajelmélet, „vér és rög”, kirekesztő nacionalizmus – szellemében értelmezendő, hanem testvériségként, a kereszténységtől a francia forradalom harmadik jelszáváig ívelő értelemben. A „szív” pedig a „romantikus Risorgimento” érzelemdús lelki atmoszférájában nem hiányozhatott, mint az elme, az ész, az értelem táplálója s az ideák-ideálok mozgatója.

A krónika epikává szublimálódik, a „polgári óda” szabadsághimnusszá, a szabadságbajnokok kettős esküvése a megváltás (riscatto, vö. Risorgimento) ígérétevé, proféciájává, imperativusává: „Olaszországért harcoltok, győzni fogtok!” (per l’Italia si pugna, vincerete!).

Az *1821 márciusa* 1848-ban látott először napvilágot. Cesare Cantù szerint utolsó két strófája akkor is íródott (hozzá), a „megváltásunk napjai” a legendás „milánói Öt Napra” utalnak.⁷ A „népek tavaszán” a vers, mely megírásakor a jövő reményeit vetítette a jövő időbe fordított utat járt be: a mából a jelen időbe. Új szabadságindulóként hatott, habár több mint negyes évszázaddal korábban született. Így emelkedett a történelmi idők kereszteződéséből az időtlenségbe.

Jegyzetek

1. Alessandro Manzoni: *Poesie e tragedie*, a cura di Lanfranco Caretti, Mursia, Milano, 1979. 56–60. o.
Alessandro Manzoni: *Poesie*, Mondadori, Milano, 1990. 69–72. o.
Alberto Giordano: *Manzoni. La vita, il pensiero, le opere*, Accademia, Milano, 1978. 149. o.
2. Madarász Imre: „Igaz dicsőség volt?” „Polgári óda” és „szent himnusz” Manzoni Május Ötödike című Napóleon-versében in Madarász Imre: *A legfényesebb századforduló. Tanulmányok a XVIII–XIX. század olasz irodalmáról*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2009. 171–226. o.

3. Bolton King: Storia dell'unità d'Italia 1814–1871, Editori Rioniti, [Roma], 1960. vol. I, 54–64. o.
Carmelo Bonanno: I problemi del Risorgimento, Liviana Editrice, Padova, 1961. 64–65. o.
Francesco Traniello – Gianni Sofri: Breve storia del Risorgimento, Cappelli, Rocca San Casciano, é. n., 38–42. o.
Indro Montanelli: L'Italia giacobina e carbonara (1789– 1831), Rizzoli, Milano, 1971. (1976), 427–443. o.
Giorgio Candeloro: Storia dell'Italia moderna. Volume secondo: Dalla Restaurazione alla Rivoluzione nazionale 1815–1846, Feltrinelli, Milano, 1978. 98., 119. o.
Paolo Pinto: Carlo Alberto. Il Savoia amletico, Rizzoli, Milano, 1990. 68–77. (75.) o.
Lorenzo Gigli: Santarosa, Garzanti, Milano, 1946. 149–203. o.
Paál Ferenc: Egy nemzet születése. A Risorgimento eszméi és alakjai, A Magyar Történelmi Társulat és a Hazafias Népfront Könyvtára, Budapest, 1961. 30–33. o.
Madarász Imre: Manzoni, Rovó Kiadványok, Budapest, 1991. 33–34. o.
Madarász Imre: Olasz váteszek Alfieri, Manzoni, Mazzini, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996. 147. o.
4. Madarász Imre: Mazzini, az Apostol, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1992. 38–63. o.
Madarász: Olasz váteszek, 210–219. o.
5. Gino Tellini: Manzoni, Salerno Editrice, Roma, 2007. 134. o.
6. Madarász Imre: Az olasz himnusz költője. Goffredo Mameli győzedelmes visszatérése in Madarász Imre: „Örök megújulások”. Születés, újjászületés, feltámadás az olasz irodalomban, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2003. 137–159. o.
7. Giordano, 141. o.